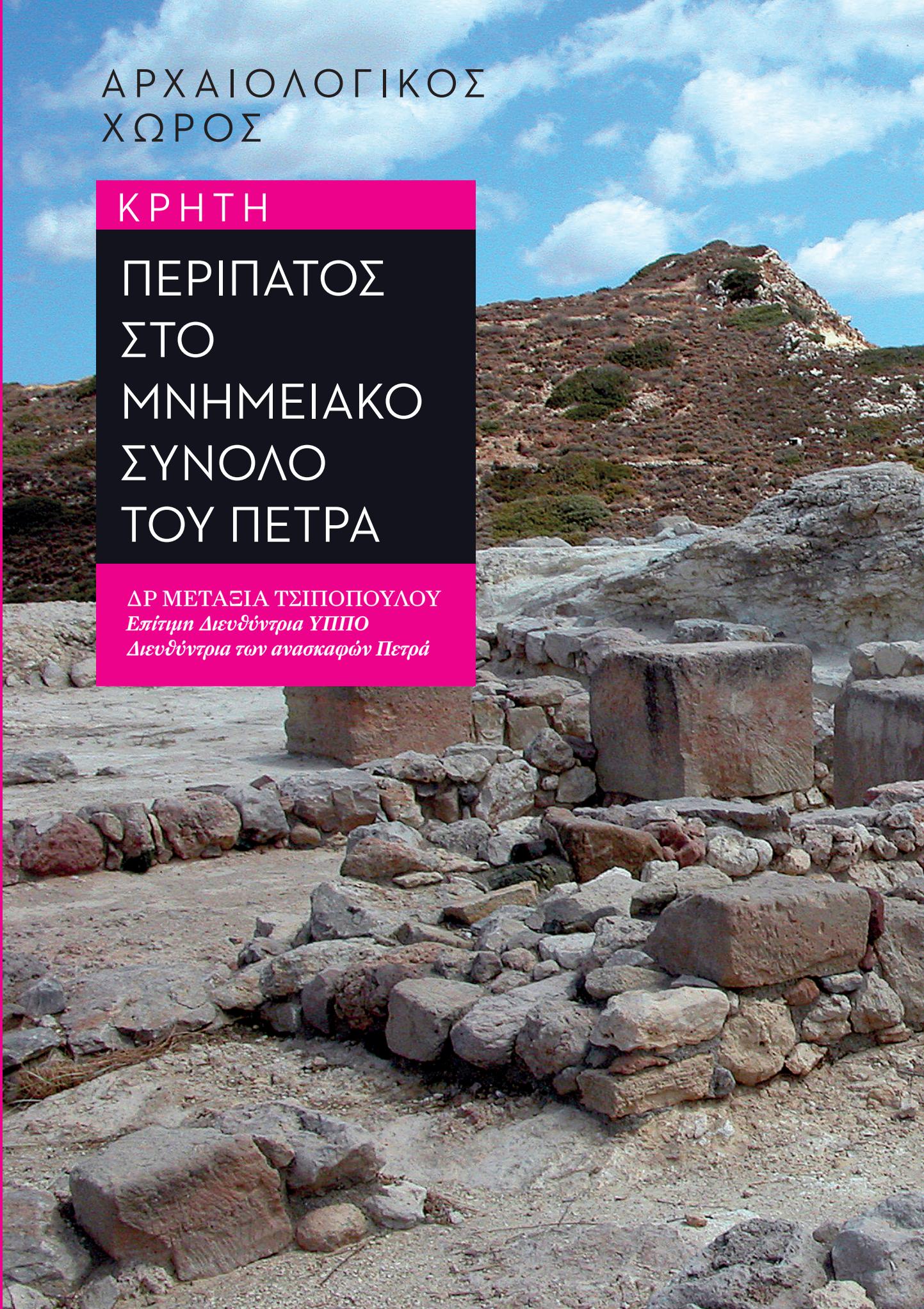

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΧΩΡΟΣ

ΚΡΗΤΗ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ
ΣΤΟ
ΜΗΗΜΕΙΑΚΟ
ΣΥΝΟΛΟ
ΤΟΥ ΠΕΤΡΑ

ΔΡ ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ
Επίτιμη Διευδύντρια ΥΠΠΟ
Διευδύντρια των ανασκαφών Πετρά

Σε πρώτο πλάνο το ανάκτορο.
Στο βάθος ο λόφος
της νεκρόπολης.

01 Το παλαιοανακτορικό οχυρωματικό τείχος.

02 Νεοανακτορικό τμήμα τείχους.

Δεξιά: Τοπογραφική αποτύπωση των ανασκαμμένων περιοχών του Λόφου Ι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το μνημειακό σύνολο του Πετρά βρίσκεται στη βορειοανατολική Κρήτη, περ. 2 χλμ. ανατολικά της πόλης της Σητείας και περιλαμβάνει δύο γειτονικούς παράλιους λόφους ύψους 65 και 80 μ. αντίστοιχα.

Μέχρι σήμερα έχουν ανασκαφεί: Στον δυτικό Λόφο Ι ένα μινωικό ανάκτορο (1900–1450 π.Χ.), τμήμα του αστικού οικισμού που το περιέβαλλε (2800–1300 π.Χ.) και πάνω από τα λείψανα του ανακτόρου νεκροταφείο 33 τάφων της Μέσης Βυζαντινής περιόδου (12ος–13ος αι. μ.Χ). Στον ανατολικό Λόφο ΙΙ μία ασύλητη μινωική ελίτ νεκρόπολη (2900–1750 π.Χ.), που αποτελείται από ταφικά κτίρια με πολύπλοκες κατόψεις και ταφικές δομές (κυρίως λάκκους με λίθινη επένδυση). Στα νότια της νεκρόπολης εντοπίστηκε η αρχαιότερη κατοίκηση της περιοχής με την ανασκαφή ενός οικισμού της Τελικής Νεολιθικής και ΠΜ Ι (3500–2900 π.Χ.). Στα ανατολικά της νεκρόπολης ερευνήθηκε άλλος οικισμός της ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ (1400–1100 π.Χ.).

ΛΟΦΟΣ Ι

1.– Παλαιοανακτορικό οχυρωματικό τείχος στους πρόποδες του λόφου

Πολύ κοντά στη μινωική ακτογραμμή, στη βορειοδυτική πλαγιά του Λόφου Ι, κτίστηκε κατά την Παλαιοανακτορική περίοδο ένα ογκώδες τείχος σχεδόν κυκλώπειας τοιχοδομίας, με συμπαγείς πύργους, στο πλαίσιο των σημαντικών πολεοδομικών έργων που έγιναν τότε. Το τείχος αυτό είναι μοναδικό στην Κρήτη, ιδιαίτερα για τις διαστάσεις του, και είχε πιθανότατα οχυρωματική λειτουργία.

2.– Νεοανακτορικό τμήμα τείχους

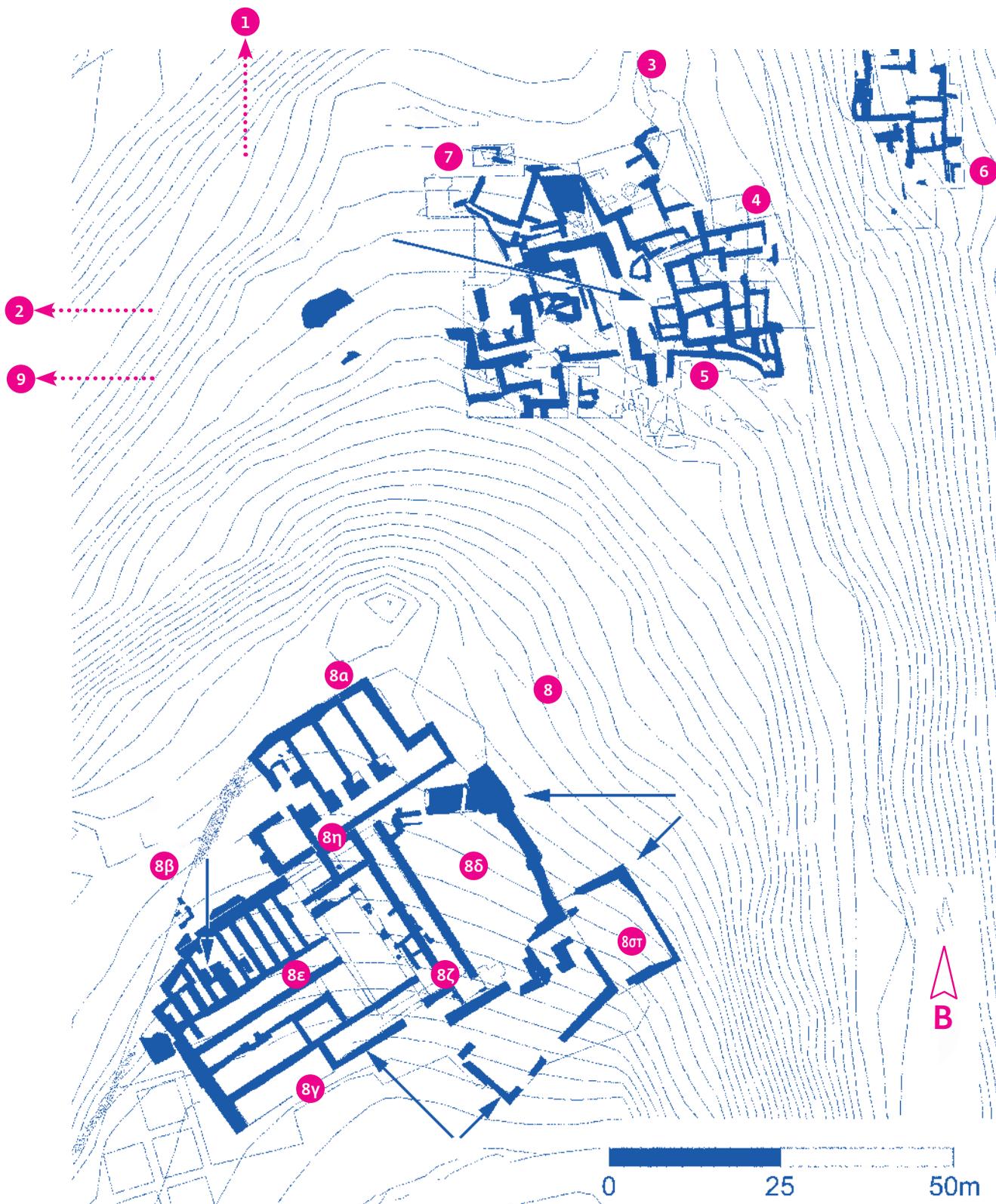
Κοντά στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου αποκαλύφθηκε τμήμα πυργοειδούς ορθογώνιας κατασκευής, συνδεδεμένης με ισχυρό αναλημματικό τείχος που χρονολογείται στη Νεοανακτορική περίοδο. Στη γύρω περιοχή αποκαλύφθηκαν επίσης λείψανα σπιτιών της ίδιας εποχής. Τα ευρήματα αυτά, σε αξιοσημείωτη απόσταση από το ανάκτορο, υποδηλώνουν την έκταση του οικισμού, ο οποίος καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος του λόφου.

3.– Παλαιοανακτορικό κτίριο

Στο βόρειο τμήμα του λόφου, πολύ κοντά στο Κτίριο Ι, ήρθε στο φως τμήμα σημαντικού παλαιοανακτορικού κτιρίου της ΜΜ ΙΙΑ, που περιελάμβανε τρεις βάσεις κιόνων, διαμέτρου 0,40 μ. Το κτίριο αυτό αποτελεί την πρώτη ένδειξη ανακτορικής αρχιτεκτονικής στον Πετρά εκτός του ανακτόρου. Κινητά ευρήματα συνδέουν πιθανώς την περιοχή αυτή με λατρεία.

4.– Νεοανακτορικό κτίριο

Στα νοτιοανατολικά του προηγούμενου κτιρίου, βόρεια του Τομέα Ι, ανασκάφηκε δωμάτιο νεοανακτορικού κτιρίου, πιθανότατα της ΥΜ ΙΒ, το οποίο είχε

1	Παλαιοανακτορικό οχυρωματικό τείχος στους πρόποδες του λόφου	6	Κτίριο II.1	8ε	Μεσομινωικά κτίρια στον χώρο του ανακτόρου
2	Νεοανακτορικό τμήμα τείχους	7	Τομέας III	8στ	Αναλημματικό τείχος του πλατώματος του ανακτόρου
3	Παλαιοανακτορικό κτίριο	8	Ανάκτορο	8ζ	Μετα-ανακτορική ανακατάληψη του χώρου
4	Νεοανακτορικό κτίριο	8α	Βόρειες αποθήκες	8η	Βυζαντινό νεκροταφείο
5	Κτίριο I.1	8β	Ιερογλυφικό αρχείο	9	ΥΜ III τείχος
		8γ	Ιερό του ανακτόρου		
		8δ	Πρωτομινωικός οικισμός		

03

04

- 03 Παλαιοανακτορικό κτίριο.
- 04 Νεοανακτορικό κτίριο.
- 05 Κτίριο Ι.1.
- 06 Κτίριο ΙΙ.1.

καταστραφεί από την έντονη πυρκαγιά που επίσης κατέστρεψε τελικά το ανάκτορο και το κτίριο του Τομέα ΙΙ. Από το δάπεδο, το οποίο είχε κατά τόπους έντονα ίχνη καύσης, προήλθε αρκετά μεγάλη ποσότητα αγγείων, μεταξύ των οποίων πίθος, κύπελλα και αμφορέας. Προέκυψαν επίσης λίθινα αγγεία και εργαλεία, λίγα χάλκινα και μολύβδινα αντικείμενα, όστρεα και χάνδρες. Αξιοσημείωτο εύρημα ήταν συγκέντρωση λεπτών πλακιδίων ελεφαντόδοντου, προερχόμενων από επένδυση ξύλινου κουτιού.

5.- Κτίριο Ι.1

Το μεγάλο αυτό κτίριο (240 τ.μ. στο ισόγειό του) ήταν διώροφο και κατοικήθηκε στη Νεοανακτορική περίοδο (1600–1500 π.Χ.). Εγκαταλείφθηκε έπειτα από σεισμό, που συνδεόταν πιθανώς με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Προσφέρει ένα καλό παράδειγμα μεγάλου αστικού μινωικού οικοδομήματος. Το σωζόμενο ισόγειο αποτελείται από σειρά αποθηκών (χώροι Ε και Λ), κουζίνα (χώρος Ξ) και εγκατάσταση πατητηριού σταφυλιών και αποθήκευσης κρασιού (χώροι Α, Μ). (Τα αγγεία του Κτιρίου Ι.1 εκτίθενται στο Μουσείο Σητείας.) Το Σπίτι Ι.1 έχει δύο εισόδους, στα ανατολικά και τα δυτικά, και καταλαμβάνει δύο αναλήμματα της πλαγιάς του λόφου. Στην πίσω αυλή του, που ήταν χώρος για βιοτεχνικές δραστηριότητες, βρέθηκε εργαστήριο κατασκευής λίθινων αγγείων. Στο σπίτι οδηγούσε πλακόστρωτος δρόμος, ο οποίος το συνδέει πιθανώς με το ανάκτορο. Στον όροφο του κτιρίου υπήρχαν βεράντες, χώροι κατοικίας και κατανάλωσης φαγητού, καθώς και υφαντήριο στον χώρο Λ.

6.- Κτίριο ΙΙ.1

Το επίσης εκτεταμένο αυτό νεοανακτορικό κτίριο (περ. 1650–1500 π.Χ.) ήταν διώροφο με εμβαδόν που ξεπερνούσε τα 200 τ.μ. στο σωζόμενο ισόγειό του. Περιελάμβανε φωταγωγό, κεντρική αίθουσα με πολύ επιμελημένο δάπεδο, λαξευτή στον βράχο σκάλα για τον άνω όροφο και προσεγμένης κατασκευής πρόσοψη από λαξευτούς λίθους. Κατά την τελευταία φάση της χρήσης του, πριν από την τελική καταστροφή στην ΥΜ ΙΒ (15ος αι.), μετατράπηκε σε βιοτεχνικό εργαστήριο βαφής μαλλιού και υφαντικής, πιθανότατα εξαρτώμενο από το ανάκτορο, όπως δείχνουν και τα τεκμήρια Γραμμικής Α, τα οποία εκτίθενται στο Μουσείο. Χαρακτηριστικές ήταν οι πολλές γούρνες με τα αντίστοιχα λίθινα εργαλεία, πιθανότατα για παρασκευή χρωστικών ουσιών, μεγάλες τριποδικές χύτρες για πλύσιμο του μαλλιού, πλήθος υφαντικών βαριδίων, καθώς και ένα καλοδιατηρημένο σύνολο λαξευτών στον βράχο αγωγών συνδεδεμένων με γούρνες, οι οποίοι εξασφάλιζαν συνεχή ροή νερού, απαραίτητη σε αυτή τη βιοτεχνική δραστηριότητα. Ο όροφος είχε χρησιμοποιηθεί ως χώρος κατοικίας και από αυτόν έχει προέλθει πολύ καλής ποιότητας κεραμική, λίθινα

05

06

- 07 Τομέας III.
- 08 Το ανάκτορο.
- 09 Οι βόρειες αποθήκες.
- 10 Η κεντρική αυλή του ανακτόρου και στο βάθος η Σητεία.

αγγεία και άλλα σκεύη που δείχνουν υψηλό βιοτικό επίπεδο.

7.– Τομέας III

Στον Τομέα III, στα βόρεια–βορειοδυτικά του Κτιρίου Ι.1, αποκαλύφθηκαν τμήματα οικιών και άλλων εγκαταστάσεων επίσης της Νεοανακτορικής εποχής (1600–1500 π.Χ.), με κατοψείς που δεν σώζονται σε καλή κατάσταση. Η ανασκαφή προχώρησε σε βαθύτερα στρώματα και επιβεβαίωσε ότι η περιοχή κατοικήθηκε συνεχώς από το 2500 ως το 1400 π.Χ. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ήταν η εγκατάσταση επεξεργασίας πορφύρας (για την εξαγωγή χρωστικής ώστε να χρησιμοποιηθεί στην υφαντική), η οποία χρονολογήθηκε στην Πρωτομινωική περίοδο (περ. 2300 π.Χ.). Στο νοτιοανατολικό τμήμα του Τομέα III ανασκάφηκε μεγάλος λάκκος (περ. 15x3x2 μ.) με απορρίμματα που προέρχονταν από συμπόσια. Το σύνολο αυτό δείχνει ότι ο Πετράς ήταν ιδιαίτερα σημαντικός οικισμός, που διατηρούσε σχέσεις με όλη την υπόλοιπη Κρήτη ήδη από το 2000–1800 π.Χ. Στον λάκκο αυτό βρέθηκε επίσης σφραγιδόλιθος με πιθανότητα την πρωιμότερη στην Κρήτη παράσταση «ηγέτη» (ανδρική μορφή που κρατεί είδος «σκήπτρου»), ο οποίος εκτίθεται στο Μουσείο Σητείας.

8.– Ανάκτορο

Το ανάκτορο του Πετρά κτίστηκε τον 19ο αιώνα π.Χ., λίγο μετά τα ανάκτορα της Κεντρικής Κρήτης. Το σωζόμενο τμήμα του έχει έκταση 2.500 τ.μ., αλλά το αρχικό του εμβαδόν δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί, εφόσον όλο το νότιο τμήμα του έχει καταστραφεί. Ήταν τουλάχιστον δώροφο, ίσως και τριώροφο εν μέρει. Σκάλες οδηγούσαν στον άνω όροφο και «μνημειώδης κλίμακα» στην κεντρική αυλή του, η οποία έχει άριστης διατήρησης δάπεδο από κονίαμα και λαξευτό αγωγό ομβρίων υδάτων. Το κτίριο παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά των μεγαλύτερων ανακτόρων σε μικρότερη κλίμακα. Εκτός των μεγάλων βόρειων αποθηκών προϊόντα αποθηκεύονταν και σε άλλους χώρους του. Καταστράφηκε για πρώτη φορά στο τέλος της ΜΜ ΙΙΒ φάσης, από πυρκαγιά. Από τη φάση αυτή χρονολογείται το μοναδικής διατήρησης και σημασίας ιερογλυφικό αρχείο. Στη δεύτερη (Νεοανακτορική) φάση του ανακατασκευάστηκε με προσθήκες και αλλαγές στην κάτοψη. Υπέστη άλλες δύο καταστροφές, πιθανότατα από φυσικά αίτια, και τελικά εγκαταλείφθηκε γύρω στο 1450 π.Χ. Το ανάκτορο ήταν διοικητικό, εμπορικό και θρησκευτικό κέντρο της ενδοχώρας του κόλπου της Σητείας. Άλλα μικρότερα επιφανή κτίρια, στη Ζου, τα Αχλάδια και τον Άγιο Γεώργιο (οι λεγόμενες βίλες), του μεταβίβαζαν τον αγροτικό πλούτο

όλης της περιοχής. Από το ανάκτορο ήταν εξαρτημένη μεγάλη ομάδα τεχνιτών που παρήγαν κεραμική, λίθινα αγγεία και υφαντά, για χρήση από τις επιφανείς ομάδες του αστικού οικισμού, αλλά και για εξαγωγές. Οι εργαστηριακοί χώροι βρίσκονται σε υψηλότερο πλάτωμα και πιθανώς χωρίζονταν από το κυρίως κτίριο με κήπο. Από την τελευταία φάση του ανακτόρου (ΥΜ ΙΒ, περ. 1450 π.Χ.) έχουν προέλθει πινακίδες Γραμμικής Α. Μετά την καταστροφή του ανακτόρου και την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος επήλθε σοβαρή οικονομική και κοινωνική κρίση. Τον 14ο αιώνα (ΥΜ ΙΙΙΑ φάση) ακολούθησε μικρής έκτασης εγκατάσταση σε δύο σημεία του κτιρίου. Τον 12ο αιώνα (Μέση Βυζαντινή περίοδος) ιδρύθηκε στον ίδιο χώρο και εν μέρει πάνω στα συντρίμια του ανακτόρου νεκροταφείο από το οποίο έχουν ερευνηθεί μέχρι σήμερα 33 τάφοι διαφόρων τύπων (ευρήματα του ανακτόρου εκτίθενται στο Μουσείο Σητείας).

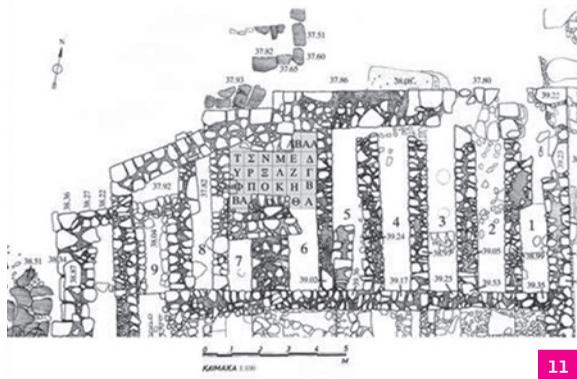
α.– Βόρειες αποθήκες

Το τμήμα αυτό του ανακτόρου είναι κατά έναν όροφο χαμηλότερο από τον κύριο όγκο του κτιρίου και επικοινωνεί με αυτό τόσο με τη μνημειώδη κλίμακα, που οδηγεί στην κεντρική αυλή, όσο και με εσωτερική σκάλα. Περιλαμβάνει έξι ορθογώνιες αποθήκες, διαστάσεων περ. 4x6 μ., που απολήγουν σε διάδρομο στα ανατολικά. Το συγκρότημα είχε τουλάχιστον δύο ορόφους, όπως δείχνουν οι ογκώδεις πεσσοί που στήριζαν την οροφή και οι οποίοι έφεραν αρχικά κόκκινο κονίαμα, όπως και ο ανατολικός τοίχος του διαδρόμου, που σώζεται σε ύψος 1,8 μ. και φέρει ίχνη της ξυλοδεσιάς. Οι αποθήκες αποτελούν τμήμα της ΥΜ ΙΑ ανακατασκευής του κτιρίου. Για την ισοπέδωση του φυσικού βράχου που αποτελεί το δάπεδο απαιτήθηκε εκτεταμένη διαμόρφωση του εδάφους η οποία έχει καταστρέψει τα πιθανά λείψανα παλαιοανακτορικής κατοίκησης. Σε μερικά κοιλώματα των βράχων σώζονταν πρωτομινωικά όστρακα.

Οι αποθήκες περιείχαν 36 μεγάλους πίθους, τοποθετημένους σε κυκλικές αβαθείς κοιλότητες λαξευμένες στο δάπεδο, σε επαφή με τους τοίχους. Μερικοί από αυτούς φέρουν επιγραφές σε Γραμμική Α. Η καταστροφή αυτού του τμήματος του ανακτόρου οφείλεται σε πυρκαγιά κατά την ΥΜ ΙΒ (1450 π.Χ.).

β.– Ιερογλυφικό αρχείο

Στα νότια–νοτιοδυτικά των αποθηκών ήρθε στο φως, πεσμένο από τον όροφο του ανακτόρου, το πληρέστερα μέχρι σήμερα σωζόμενο αρχείο ιερογλυφικής της Κρήτης. Το δωμάτιο του αρχείου βρισκόταν πάνω από την πύλη εισόδου που υπήρχε στο σημείο αυτό, στην απόληξη σκάλας. Κατά την καταστροφή της ΜΜ ΙΙΒ που κατέστρεψε το πρώτο ανάκτορο, προκλήθηκε μεγάλη πυρκαγιά και τα περιεχόμενα του δωματίου αυτού έπεσαν στο ισόγειο. Κατά την ανοικοδόμηση του κτιρίου, η είσοδος φράχθηκε και έπαψε να

11

12

13

- 11 Το ιερογλυφικό αρχείο.
- 12 Το ιερό του ανακτόρου.
- 13 Ο πρωτομινωικός οικισμός.
- 14 Αναλημματικό τείχος του ανακτόρου.
- 15 Η μετα-ανακτορική ανακατάληψη του χώρου (ΥΜ ΙΙΙΑ).
- 16 Βυζαντινό νεκροταφείο πάνω από το ανάκτορο. Κιβωτιόσχημος τάφος του 12ου αι. μ.Χ. κτισμένος με λίθους από μινωικούς τοίχους.

χρησιμοποιείται, με αποτέλεσμα το αρχείο να σωθεί ουσιαστικά ανέπαφο. Τα ευρήματα ήταν πήλινες πινακίδες διαφόρων τύπων, καθώς και σφραγίσματα (αποτυπώματα σφραγίδων των αξιωματούχων του ανακτόρου) τα οποία σφράγιζαν τους ρόλους από φθαρτό υλικό (πάπυρο ή περγαμνή) που αποτελούσαν το μόνιμο αρχείο. Τα σφραγίσματα ανήκουν σε περισσότερες από 40 σφραγίδες, δείχνοντας έτσι την πολύπλοκη οργάνωση του γραφειοκρατικού συστήματος του ανακτόρου.

γ.- Ιερό του ανακτόρου

Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του σωζόμενου τμήματος του ανακτόρου και χρονολογείται στην Παλαιοανακτορική περίοδο (1900–1750 π.Χ.). Διαθέτει πλακόστρωτο δάπεδο. Αρχικά είχε διαφορετική διαρρύθμιση. Το κεντρικό του τμήμα καταλαμβάνει θρανίο (πεζούλι) μήκους 4 μ., καλυμμένο με κονίαμα εξαιρετικής ποιότητας. (Το δωμάτιο αυτό έχει καλυφθεί για λόγους προστασίας του ευπαθούς κονιάματος.) Ο ανατολικός του τοίχος φέρει επένδυση από κάθετες πλάκες (ορθοστάτες).

Μετά την καταστροφή του πρώτου ανακτόρου κτίστηκαν δύο νέοι κάθετοι τοίχοι και ο κεντρικός χώρος όπου βρισκόταν το θρανίο σφραγίστηκε. Το μικρότερο τετράγωνο δωμάτιο στα δυτικά αποτέλεσε το ιερό του ανακτόρου μέχρι την τελική καταστροφή την ΥΜ ΙΒ (1450 π.Χ.). Σε αυτό βρέθηκαν περισσότερα από 600 κομμάτια γραπτού κονιάματος, που ανήκαν σε τράπεζα προσφορών.

δ.- Πρωτομινωικός οικισμός

Η παλαιότερη φάση οργανωμένης κατοίκησης στην περιοχή του ανακτόρου χρονολογείται στην ΠΜ ΙΙ περίοδο. Λείψανά της εντοπίστηκαν σε στρωματογραφικές τομές στο εσωτερικό του κτιρίου. Στο βόρειο άκρο του πλατώματος έχει σωθεί πλήρως ένα ΠΜ ΙΙ σπίτι, αποτελούμενο από δύο δωμάτια και βοηθητικό χώρο. Το δάπεδο ήταν από πολύ καλής ποιότητας ψημένο πηλόχωμα, ενώ υπήρχε και εστία σκαμμένη στον βράχο. Την ίδια εποχή στο ανατολικό και το βορειοανατολικό τμήμα του πλατώματος είχαν λαξευτεί μικρές δεξαμενές και αγωγοί, που δηλώνουν βιοτεχνική δραστηριότητα συνδεδεμένη με νερό ή άλλο υγρό, πιθανότατα πλύσιμο μαλλιού ή παρασκευή κρασιού.

ε.- Μεσομινωικά κτίρια στον χώρο του ανακτόρου

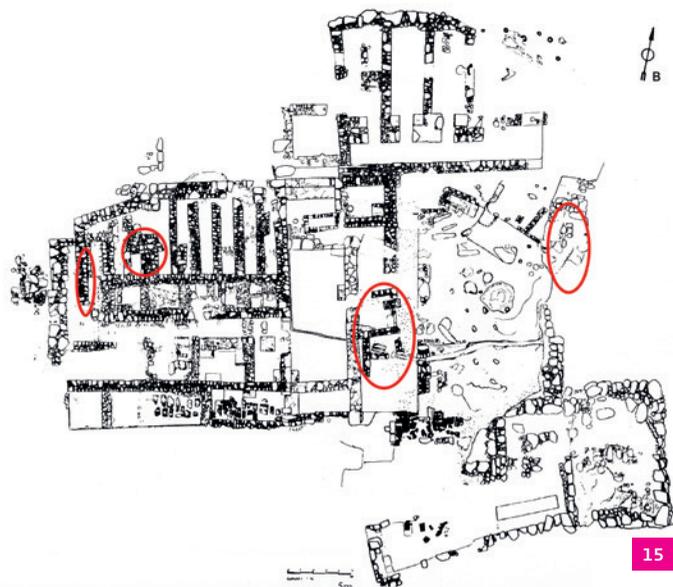
Προς το τέλος της Προανακτορικής περιόδου την περιοχή καταλάμβαναν ένα ή περισσότερα κτίρια με όμοιο προσανατολισμό, τα οποία ισοπεδώθηκαν για την κατασκευή του ανακτόρου. Σε βαθιές τομές κάτω από τη δυτική πτέρυγα έχουν έρθει στο φως λίγα λείψανα τοίχων και δαπέδων με καλής ποιότητας κεραμική.

14

στ.- Αναλημματικό τείχος του πλατώματος του ανακτόρου

Το εντυπωσιακό τείχος που στηρίζει το πλάτωμα όπου βρίσκεται το ανάκτορο αποτελεί μέρος της ριζικής αναδιάρθρωσης του Πετρά που έγινε κατά τη ΜΜ ΙΒ-ΙΙΑ (προχωρημένος 20ός-αρχές 19ου αι. π.Χ.), σε συνδυασμό με την ίδρυση του ανακτόρου. Το τείχος, σχεδόν κυκλώπειας τοιχοδομίας, περιλαμβάνει και ογκώδη πυργοειδή προεξοχή η οποία εξυπηρετούσε τον έλεγχο της πρόσβασης από τη θάλασσα, αλλά δήλωνε παράλληλα και τη σημασία του Πετρά σε όποιον πλησίαζε.

15

ζ.- Μετα-ανακτορική ανακατάληψη του χώρου

Κατά το τέλος του 15ου αιώνα (ΥΜ ΙΙΙΑ φάση), πάνω στα ερείπια του ανακτόρου, ανατολικά της κεντρικής αυλής και πάνω από τη δυτική πτέρυγα, κτίστηκαν δύο μικρά σπίτια με διαφορετικό προσανατολισμό, τα οποία καταστράφηκαν από φωτιά περίπου στα μέσα του 13ου αιώνα π.Χ. (στην προχωρημένη ΥΜ ΙΙΙΒ φάση).

η.- Βυζαντινό νεκροταφείο

Κατά τη Μέση Βυζαντινή περίοδο (12ος-13ος αι.), στο πλάτωμα της κορυφής και εν μέρει πάνω στα ερείπια του ανακτόρου ιδρύθηκε νεκροταφείο, από το οποίο έχουν ερευνηθεί 33 τάφοι. Μερικοί είναι λαξευμένοι στο μαλακό πέτρωμα, άλλοι ήταν κτιστοί, με πέτρες από παλαιότερα κτίρια, και άλλοι είχαν τοποθετηθεί μέσα στο παχύ στρώμα καταστροφής της ΥΜ ΙΒ του ανακτόρου. Στο νεκροταφείο είχαν ταφεί άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Αρκετή ποσότητα κεραμικής έχει προκύψει από τους τάφους, καθώς και πολλά κομμάτια από γυάλινα καντήλια. Ενδιαφέρον είναι ότι το νεκροταφείο δεν είχε εκκλησία. Μεταξύ των τάφων έχουν βρεθεί πολλοί βυζαντινοί αμφορείς, πινάκια και κύπελλα, λείψανα νεκρόδειπνων.

16

9.- ΥΜ ΙΙΙ τείχος

Σε ιδιωτικό οικόπεδο χαμηλότερα από τον δημόσιο δρόμο του Πετρά και πολύ κοντά στην αρχαία ακτογραμμή, ανασκάφηκε τείχος αποτελούμενο από δύο παράλληλους ισχυρούς τοίχους, σωζόμενου ύψους 1,80 μ. και πλάτους 1,20 μ. ο καθένας. Το τείχος ανήκει σε τύπο κοινό στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά τη Μυκηναϊκή εποχή και χρονολογείται πιθανότατα στην ΥΜ ΙΙΙΒ. Για το κτίσιμό του είχε χρησιμοποιηθεί οικοδομικό υλικό από παλαιότερα κτίρια του οικισμού, ενδεχομένως και από το ανάκτορο. Η ανασκαφή δεν έχει ολοκληρωθεί.

17

18

19

- 17 Πανοραμική φωτογραφία. Λήψη από το νότιο τμήμα της νεκρόπολης.
- 18 Η νεκρόπολη του Πετρά και στο βάθος ο οικισμός της Τελικής Νεολιθικής.
- 19 Το ανάκτορο σε πρώτο πλάνο και στο βάθος η Σητεία.

20 Οικισμός της Τελικής Νεολιθικής και ΠΜ ΙΑ: κτιστός αποθηκευτικός λάκκος.

21 Ταφική βραχοσκεπή.

Δεξιά: Αεροφωτογραφία των ανασκαφών στον Λόφο ΙΙ (Κεφάλα Πετρά).

ΛΟΦΟΣ ΙΙ (ΚΕΦΑΛΑ)

1.- Οικισμός της Τελικής Νεολιθικής – ΠΜ ΙΑ

Σε ιδιωτικό οικόπεδο ήρθε στο φως σημαντικότερος οικισμός της Τελικής Νεολιθικής και ΠΜ ΙΑ περιόδου σε στρωματογραφική αλληλουχία. Διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση. Πολύ σημαντικό είναι ότι ο χώρος δεν είχε κατοικηθεί σε νεότερες μινωικές ή και μεταγενέστερες εποχές (με εξαίρεση μερικούς μάλλον κακοδιατηρημένους τοίχους του παρακείμενου ΥΜ ΙΙΙ οικισμού).

Αυτή η αρχαιότερη μέχρι σήμερα θέση κατοίκησης στην περιοχή του κόλπου της Σητείας μάς προσέφερε πολλά στοιχεία για σχέσεις με άλλες περιοχές, αλλά αποτελεί και μία από τις αρχαιότερες ενδείξεις μεταλλουργικής δραστηριότητας στην Κρήτη.

2.- Προανακτορική και παλαιοανακτορική νεκρόπολη

Η νεκρόπολη ιδρύθηκε στην ΠΜ ΙΒ περίοδο και συνέχισε να χρησιμοποιείται μέχρι το τέλος της Παλαιοανακτορικής (περ. 2900–1800/1750 π.Χ.). Περιλαμβάνει 29 μεγάλα ταφικά κτίρια (τάφοι–οικίες) και 13 ταφικές δομές (κυρίως λάκκους με λίθινη επένδυση). Η επικρατούσα πρακτική ήταν οι ανακομιδές, αλλά απαντούν και λίγες πρωτογενείς ταφές.

Η νεκρόπολη αφορούσε μόνο τις ελίτ του ανακτορικού οικισμού και βρέθηκε ασύλητη. Η έκτασή της είναι μεγαλύτερη από 4,5 στρέμματα. Σε αυτά προστίθεται και μια ταφική βραχοσκεπή, περίπου 50 μ., στη δυτική πλαγιά του λόφου Κεφάλα.

Στη χωροταξική οργάνωση της νεκρόπολης περιλαμβάνονται 27 ακόμα κτίσματα και αρχιτεκτονικά στοιχεία, διάδρομοι, ελεύθεροι χώροι τελετουργιών, περίβολοι κ.λπ.

Η διάρκεια χρήσης εκάστου ταφικού κτιρίου κάλυπτε συνήθως δύο χρονολογικές φάσεις, το πολύ τέσσερις ως πέντε γενιές.

α.- Ταφική βραχοσκεπή

Περιείχε μόνο δευτερογενείς ταφές και χρονολογείται στην ΠΜ ΙΒ–ΜΜ ΙΒ/ΙΙΑ. Εκτός της κεραμικής βρέθηκαν ασημένια κοσμήματα, όμοια με τα κυκλαδικά της περιόδου, αλλά και ένα εξαιρετικό χρυσό μεσομινωικό περιάπτο, που εικονίζει το Δέντρο της Ζωής.

Αναπάντεχο εύρημα ήταν, στο ανώτατο στρώμα, μια τελετουργική πρόχους της Νεοανακτορικής περιόδου, συνοδευόμενη από κωνικό κύπελλο, κάτι που δηλώνει ότι οι κάτοικοι του Πετρά επέστρεψαν στο αρχαίο ταφικό μνημείο για να πραγματοποιήσουν τελετουργία σε κάποια δύσκολη στιγμή (καταστροφή ή σεισμό πιθανότατα).

Οι σφραγίδες εξάλλου δηλώνουν κοινωνικές διαφοροποιήσεις και την απαρχή ενός γραφειοκρατικού συστήματος.

- 1 Οικισμός της Τελικής Νεολιθικής – ΠΜ ΙΑ
- 2 Προανακτορική και παλαιοανακτορική νεκρόπολη
- 2α Ταφική βραχοσκεπή
- 2β Ταφικά κτίρια και ταφικές δομές
- 2γ Χώροι τελετουργιών
- 2δ ΥΜ ΙΙΙ τελετουργική δραστηριότητα στη νεκρόπολη
- 3 Οικισμός της ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ

22 Δίωτο κύπελλο (κάνθαρος) με πολύχρωμη διακόσμηση (καμαραϊκό) από τον Χώρο Τελετουργιών 1.

23 ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ τελετουργική δραστηριότητα στη νεκρόπολη.

24 ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ οικισμός.

β.– Ταφικά κτίρια και ταφικές δομές

Η νεκρόπολη είχε χρησιμοποιηθεί από λίγες εξέχουσες οικογένειες, οι οποίες είχαν τη δυνατότητα να ανεγείρουν αυτά τα περίπλοκα αρχιτεκτονήματα, αλλά και να κατέχουν τα πολύτιμα και εξωτικά αντικείμενα — από εισηγμένες πρώτες ύλες— τα οποία είχαν αποθεθεί ως κτερίσματα. Ο λόγος ίδρυσης της νεκρόπολης στο συγκεκριμένο σημείο είναι η άμεση γειτνίαση με τον αρχαιότερο οικισμό στην περιοχή του Πετρά, της Τελικής Νεολιθικής και ΠΜ ΙΑ, δηλαδή τον τόπο των προγόνων.

Τα ΠΜ ΙΙ λείψανα εντοπίζονται στο νότιο και το κεντρικό τμήμα του πλατώματος. Ορισμένα από αυτά βρίσκονται κάτω από ΠΜ ΙΙΙ και ΜΜ ΙΑ ταφικά κτίρια. Το σημαντικότερο κτίριο του νεκροταφείου είναι το 2, και οι ιδρυτές του ήταν πιθανότατα οι ιδρυτές του ανακτόρου του Πετρά. Κάτω από αυτό ανασκάφηκαν πλουσιότερες ταφές σε ταφικές δομές της ΠΜ ΙΙ και ΜΜ ΙΑ. Δεν υπάρχουν δύο όμοια ταφικά κτίρια, γεγονός που δείχνει με σαφήνεια τον κοινωνικό ανταγωνισμό ανάμεσα στις ελίτ του Πετρά.

γ.– Χώροι τελετουργιών

Η νεκρόπολη του Πετρά περιλαμβάνει δύο χώρους τελετουργιών που ορίζονται από τον ανατολικό περίβολο. Σε αυτούς βρέθηκε τεράστια ποσότητα θραυσμένων αγγείων διαφόρων τύπων, αρκετά από αυτά τελετουργικού χαρακτήρα.

Ο Χώρος 1 έχει έκταση περίπου 90 τ.μ. και συνδέεται αποκλειστικά με το Ταφικό Κτίριο 2. Έχει ελεγχόμενη είσοδο και τριμερή διαμόρφωση της νότιας πλευράς του. Ο Χώρος Τελετουργιών 2 εξυπηρετούσε επτά παλαιοανακτορικά ταφικά κτίρια και είχε έκταση περ. 140 τ.μ.

δ.– ΥΜ ΙΙΙ τελετουργική δραστηριότητα στη νεκρόπολη

Μετά την καταστροφή του πρώτου ανακτόρου του Πετρά στη ΜΜ ΙΙΒ, η νεκρόπολη εγκαταλείφθηκε, αλλά η σημασία της ως τόπου μνήμης δεν ξεχάστηκε. Έτσι τον 14ο–12ο αιώνα π.Χ., στο δυτικό άκρο του πλατώματος ανεγέρθηκε σειρά κτισμάτων αφιερωμένων αποκλειστικά στη λατρεία των προγόνων.

3.– Οικισμός της ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ

Στην ΥΜ ΙΙΙΑ–Γ περίοδο (14ος–12ος αι. π.Χ.), στο ανατολικό τμήμα του πλατώματος ιδρύθηκε οικισμός ο οποίος έχει εν μέρει ανασκαφεί.

* Οι εικόνες προέρχονται από το Αρχείο Ανασκαφών Πετρά.